

2023, Vol. 4(2), 227-248
© The Author(s) 2023
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2023.103
Article type: Research Article

Received: 04.05.2023
Accepted: 22.05.2023
Published Online: 05.06.2023

Burcu Sarı Karademir*

Kadın-Yurttaş İçin ‘Mor Sözleşme’: Mor Küçülme A ‘Purple Contract’ for The Female-Citizen: Purple Degrowth

Öz

Feminist siyaset bilimciler ve ekonomistler, bakım emeğini kadın-yurttaşın haklarını “yapabilirlik”lere dönüştürmesinin önündeki büyük engel olarak tanımlamaktadır. Bu çalışma, kadın-yurttaşların “her günkü” hak ihlallerinin onların afette zarar görürlüklerine etkisini anlatarak kadın-yurttaşın ‘döngüsel afet’ tecrübesine dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Devletin kadın-yurttaşı referans almadan ürettiği politikaların kadın-yurttaşı ‘her gün’ ve özellikle de afette korumasız bıraktığını göstermektedir. Çalışma, afet dönemlerinde daha da belirginleşen devlet ve kadın-yurttaş arasındaki krizi ‘daha iyisini inşa etmek’ için fırsata dönüştürmek adına ‘yeni bir toplumsal sözleşme’ tahayyülü sağlamaktadır. Yeni bir toplumsal sözleşme tahayyülü için; yurttaşlık, bakım, kalkınma, büyüme, afet risk yönetimi ve yeniden yapılandırma gibi konuların yeniden politikleştirilmesi, demokratikleştirilmesi, cinsiyetlendirilmesi ve haklar ve yapabilirlikler temelli değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Çevre ve bakım odaklı ‘Küçülme’ ve ‘Mor Ekonomi’ literatürlerini sentezleyerek ‘Mor Küçülme’yi yeni bir sosyal sözleşme tahayyülü olarak önermektedir. Mor Küçülme, kadın-yurttaşı bakım emeği yükünden kurtaracak, “biraderlik sözleşmesini” fesh edecek ve eşitlikçi bir dünyanın temellerini atmamızı sağlayacak bir “şimdi-düşü” (nowtopia) olarak değerlendirilmelidir.

227

Abstract

Feminists define care work as the major obstacle for “female citizens” to transform their rights into capabilities. This study aims to show how the “everydayness” of women’s rights violations exacerbate the vulnerabilities of female citizens in a disaster context. It argues that the policies produced by the state without reference to the female citizen create a disaster trap and hurt the female citizen’s security “every day” as in disasters. Considering that crises provide opportunities for building better societies, the study offers an alternative vision for a ‘new social contract,’ especially for female citizens. It draws attention to the need to re-politicize, democratize, gender, and adopt a rights-based approach to the issues of citizenship; such as, care, development, growth, disaster risk management, and restructuring for a new social contract. By building on Degrowth and Purple Economy literature, the study proposes Purple Degrowth as a “nowtopia” that will free the female citizen from the burden of care work, terminate the “fraternity contract” and build an egalitarian world.

Anahtar Kelimeler

Kadın-Yurttaş, Sosyal Sözleşme, Afet, Mor Ekonomi, Mor Küçülme

Keywords

Female Citizen, Social Contract, Disaster, Purple Economy, Purple Degrowth

* TED Üniversitesi, sburcu@bilkent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4992-2690.

Giriş

Sözleşmeler, kriz zamanlarında önem kazanır. Böyle zamanlarda taraflar; sözleşmelerinin kapsamını, şartlarını ve taraflara verdiği hak ve yükümlülükleri detaylı olarak incelerler. Her kriz; taraflar arasında ilişkilerin gözden geçirilmesi, hakların ve yükümlülüklerin değerlendirilmesi ve sözleşmenin yenilenmesi için bir fırsat sunar (Shafik, 2021, s. 3). Ne yazık ki, sözleşmeler tarafların gücünden bağımsız şekilde tasarlanmaz ve yazılmaz. Devletle insan arasında yurttaşlık üzerinden tahayyül edilen toplumsal sözleşmeyi, tarafların güçler ilişkisi açısından nötr olmadığını göz önünde bulundurarak okumak gerekir. Sosyal sözleşme tahayyülü, devlete taraf olarak yurttaşı tanıırken, devlet ve yurttaş ilişkisini haklar ve yükümlülükler üzerinden tanımlar. Her ne kadar, devlet, toplumsal sözleşmenin, yurttaşı olan ‘herkes’ için geçerli olduğunu iddia etmekteyse de bu sözleşme herkese eşit mesafede değildir. Devlet, kendisine nüfuz edebilen ve nüfuz edebildiği için de devlete ve kurumlarına sosyal, politik, ideolojik ve ekonomik çıkarlarını tanıtabilen yurttaşlarına daha yakındır (Şahin, 202, s. 3).

Toplumsal sözleşme; yurttaşlığın ‘herkesliği’ yansıttığı varsayımıyla yurttaşları muhatap alıp onların çıkarlarını, tercihlerini ve haklarını gözetirken, güçsüzlerin ve dışlandıkları için sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik olarak kırılganlıkları pekiştirilip güçsüzleştirilen ‘ötekilerin’ haklarını gözetmez. Öte yandan, toplumsal sözleşmenin taahhüdünün ‘herkese’ yönelik olması, esasen yurttaşlıkla gelen ‘herkesliği’ politik bir mücadele alanı haline getirmektedir. Bu ise; sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik hakların; dışlanan, sessizleştirilen ve ötekileştirilen kesimlerin de hakları haline getirilmesi için kuramsal ve eylemsel mücadelenin yürütülmesini gerekli kılar. Kadın-yurttaşlar; bakım yükü sebebiyle, temel haklarından mahrum bırakılan, dışlanan ve ekonomik, sosyal ve politik olarak kırılğanlaştırılan grupların başında gelmektedir. Kadın-yurttaşın ‘her günü’ (Elias ve Rai, 2010), eşit haklar mücadelesi olduğu kadar, hakların ‘yapabilirliklere’ (Sen, 2000) dönüştürülmesi mücadelesidir.

Afet dönemleri ‘her günkü’ hayatın kesintiye uğradığı ve ‘herkesliğin’ ve ‘herkese’ verilen haklara erişimin hayati önem kazandığı olağanüstü zamanlardır. Afet dönemlerinde kesişimsel kırılganlıkları tecrübe eden kadınlar, yaşlılar, çocuklar, engelliler, LGBTI+ veya göçmenler gibi grupların, temel haklara erişimde ağır sorunlar yaşadıkları da gözlemlenir. Bu çalışma, kadın-yurttaşların bakım yükü sebebiyle ‘her gün’ maruz kaldıkları temel hak ihlallerinin, afette ve sonrasında onların zarar görebilirliklerini nasıl etkilediğini inceleyecektir. Bakım yükünün ekonomi politik yansımalarının, kadın-yurttaşın haklarını yapabilirliklere dönüştürmesine etkisini anlatırken, kadın-yurttaşın (Walby, 1994) maruz kaldığı bakım yükü tuzağının sürekliliğine ve bunun yarattığı güçsüzleşmeye ayna tutacaktır.

Buna ek olarak, çalışma kadınları afetin ‘sıradanlığı’ döngüsünden kurtaracak yeni bir ekonomi politik tahayyül önererek literatüre katkı sunmaktadır. Bu amaçla, transdisipliner bir yaklaşım benimseyen çalışma, yurttaşlık, bakım, büyüme, kalkınma, küçülme (degrowth), mor ekonomi, yapabilirlikler yaklaşımı, afet adaleti, afet risk yönetimi ve yeniden yapılandırma yazınlarını kadın-yurttaşın haklarının gözetilmesi üzerinden okumaktadır. Sonuç olarak,

Minouche Shafik'in "yeni bir sosyal sözleşme" çağrısına bir 'şimdi-düşü' (Degrowth.info) ile cevap vermekte ve "biraderlik sözleşmesi"nin (Berkday, 2021) feshini, kadın-yurttaşın bakım yükünü ortadan kaldırarak haklarını yapabilirliklere dönüştürmesini garanti altına alacak 'mor sözleşme'yi ve eşitlikçi, çevreci ve bakım odaklı bir ekonomi tahayyülü olarak Mor Küçülme'yi önermektedir.

Bakım Emeği: Kadın-Yurttaşın Politik Olarak Güçsüzleştirilişi

Feminist teorisyenler, yurttaşlık kavramı üzerinden açtıkları kuramsal tartışmalarla, devletin cinsiyet-nötr yurttaşlık kavramının, aslında hem teoride hem de pratikte 'erkek' olduğunu, bu sebeple kadınların sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik çıkarlarının, kaygılarının, sorunlarının ve haklarının devlette ve devletin kurumlarında temsil edilmediğini ileri sürmüşlerdir (Walby, 1994; Lister, 2012, s. 372). Sylvia Walby'nin (1994) 'yurttaşlık cinsiyetlendirilmiş midir?' sorusuyla başlattığı tartışma, kadınların erkeklerle aynı yurttaşlık haklarına erişimleri olmadığına; yurttaşlık kavramsallaştırması ve literatürünün toplumsal cinsiyeti ve kadını dışarıda bıraktığına işaret etmiştir. Ruth Lister'in (2012, s. 372) da belirttiği gibi, cinsiyet-nötr olarak tanımlanan yurttaşlık, kadınların yurttaşlık tecrübelerindeki farklılıkları ve uğradıkları ayrımcılıkları perdelemektedir. Bu nedenle, yurttaşlığın toplumsal cinsiyet gözüyle okunması, devletin kadın-yurttaşına olan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini anlamak açısından son derece önemli hale gelmektedir.

Walby'nin başlattığı tartışmanın odağında, T.H. Marshall'ın, medeni, siyasi ve sosyal haklar üzerinden kurguladığı yurttaşlık modeli vardır (Walby 1994, s. 380; Marshall 1965, akt. Yılmaz, 2015). Buna göre, medeni haklar; bireysel özgürlük, konuşma özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülk edinme, istediği alanda ve işte çalışma ile adalete erişme gibi haklardan oluşur. Siyasi haklar ise, parlamento veya yerel yönetimler gibi siyasi otoriteye sahip bir organın üyesi veya böyle bir organın üyelerinin seçmeni olarak siyasi gücün kullanılmasına katılımla tanımlanmaktadır. Diğer taraftan, sosyal haklarda, kişinin içinde yaşadığı toplumun ekonomik refahından, toplumda geçerli olan standartlara göre medeni bir yaşam sürme hakkından, güvenli yaşamasından ve toplumunun sosyal mirasının tamamını paylaşmasından bahseder. Sosyal haklara erişimin eğitim sistemi ve sosyal hizmetlerle yakından bağlı olduğunun da altını özellikle çizer.

Marshall'ın, yurttaşlık haklarının tarih içinde medeni, siyasi ve sosyal haklar sırasıyla geliştiği yönündeki iddiası, Mann (1987) tarafından evrimci ve Anglomerkezci olmakla eleştirilmiştir (Walby 1994). Ancak, Walby (1994, s. 381), Marshall'ın evrimleşen yurttaşlık hakları yaklaşımının, etnisite, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi unsurları göz ardı etmekteyse de yurttaşlığın, farklı gruplar tarafından, farklı zamanlarda ve farklı derecelerde tecrübe edildiğini görmemiz açısından bir fırsat sağladığına da dikkat çeker. Ruth Lister (2012, s. 374) de, yurttaşlığın bağlamsallaştırılması gereken bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Burada, feminist teorisyenlerin ne yurttaşlığın ne de yurttaşlık ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin evrensel

bir hikâye olarak anlatılabileceğini belirttiklerinin özellikle altını çizmek gerekmektedir. Yakın dönemde yapılan yurttaşlık konusunda toplumsal cinsiyet-çoğulcu yaklaşımı benimseyen çalışmalar; cinsel yönelim, sınıf, ırk, etnisite, din, göçmenlik, engellilik, engelsizlik ve yaş gibi unsurların ve bunların kesişimselliklerinin yurttaşlık tecrübesini önemli ölçüde etkileyebileceğini belirtmektedir (Lister, 2012, s. 381).

Kadınların farklı tecrübelerinin ve toplumsal yapı içindeki pozisyonlarının, kadınların yurttaşlık haklarına tam erişimini engelleyeceğinin altını çizen feminist teorisyenler, Marshall'ın yurttaşlığın herkese eşit haklar verdiği ve eşit sorumluluklar yüklediği savını da çürütmektedir (Walby, 1994, s. 386; Mead, 1997, s. 198). Walby (1994, s. 386), özellikle sosyal yurttaşlık kavramı kapsamındaki haklara odaklanarak, sosyal yurttaşlık haklarına erişimin ücretli çalışmaya bağlı olduğunu ve yalnızca ücretli çalışanların refah devletinin imkanlarından faydalanabildiklerine işaret etmektedir. Refah devleti üzerine yapılan çalışmalar da kadınların refah devletinin olanaklarından, aile bağları ve evlilik aracılığıyla faydalanabildiklerini ortaya koymaktadır (O'Connor, 1993). Cinsiyetlendirilmiş iş bölümü sebebiyle, ücretli işe ağırlıklı olarak erkeklerin eriştiği düşünüldüğünde, kadınların, devletin sosyal yurttaşlık kapsamında tanımladığı haklara erişemediği acı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da feminist teorisyenlerin, kadınlar için geçerli olan ücretli iş ve ücretsiz iş ayrımına odaklanmasına, kadınların ücretli işe erişimine engel olan bakım emeği yükünü sorgulamalarına ve bakım emeğini, kadınları ekonomik olarak bağımlı kılarak onların yurttaşlıklarını engelleyen bir yük olarak tanımlamalarına neden olmuştur (Walby, 1994; Lister, 1990, s. 457).

Feminist siyaset bilimciler, sosyal hakların yurttaşlık yani ekonomik refah ve sosyal güvenlik haklarından faydalanabilmelerini medeni ve siyasi yurttaşlık haklarına erişimlerinin temeli olduğunu ve özel alanda olanın kadınların kamusal alanda yurttaşlık tecrübelerini ve medeni, siyasi ve sosyal haklarına etkilediğini göstermişlerdir. (Walby 1994, s. 386; Lister, 1990, s. 486; Lister, 2012, s. 373). Buna göre, kadınlar, özel alanda çocuklarına, eşlerine, yaşlılara veya engellilere bakmaları sebebiyle parasızlık ve zamansızlık yaşamaktadırlar. Eleanor Rathbone (Lister, 1990, s. 458), yoksul kadınların, çok istekli olsalar dahi zaman ve para yoksulluğu sebebiyle siyasete katılamadıklarını ve siyasi haklarını kullanma konusundaki fırsatları kaçırdıklarını belirtmektedir. Lister (1990, s. 458) de, siyasi hakların kullanılabilmesini, kadınların ekonomik ve sosyal haklarını kullanabilmelerine, dolayısıyla özgürlüklerini ve fırsatlarını kısıtlayan bakım emeği yükünden kurtularak ücretli çalışabilmelerine bağlamaktadır.

Bakım Emeği: Kadın-Yurttaşın Ekonomik Olarak Güçsüzleştirilişi

Bakım emeğinin kadının istihdamına etkisini inceleyen feminist iktisatçılar, feminist siyaset bilimcilere benzer şekilde, karşılıksız ve görünmeyen bakım emeği yükümlülüklerinin, kadınların istihdama katılımlarını doğrudan etkilediğini söylemektedir (Folbre, 2006; İlkaracan, 2013, s. 34). Günümüzde kadınların istihdama katılımı artmış olsa da yapılan çalışmalar, toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle, kadınların bakım emeğine erkeklerden daha fazla zaman

harcadığını göstermektedir (ILO, 2021). Dahası, bakım emeğinin dışarıdan satın alınmasının çok pahalıya mal olması sebebiyle, kadınlar çoğu zaman işteki mesailerine ilave olarak evde bakım emeği vermekte ve böylece ‘çifte mesai’ yapmaktadır. Bunlara ek olarak, kadınların ücretli işlerinin talepleriyle evdeki bakıcı rollerini uzlaştırma çabaları, onları fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak yıpratarak ya işgücü piyasasından çekilmeye zorlamakta ya da yarı zamanlı, düşük ücretli ve güvencesiz işlere yönlendirmektedir (ILO, 2017; İlkaracan, 2017, s. 4). Bakım işlerini fiilen veya zihnen yüklenen kadınlar, yaşadıkları zaman yoksulluğu sebebiyle kendi gelişimlerine yatırım yapamamakta ve eğitim başta olmak üzere sosyal, politik ve ekonomik temel haklarından uzaklaşmaktadır (İlkkaracan, 2013, s. 37).

Eğitimden mahrum bırakılan kız çocukları ve kadınlar, yüksek ücretli meslekler için gerekli donanımlara erişemedikleri için yoksulluk tuzağına hapsedilmekte, mülk edinmemekte, servet biriktirememekte veya emeklilik gelirine sahip olamamaktadır. Ekonomik güce erişemeyen kadınlar ataerkil yapıyı benimseyerek devam ettirme eğilimi göstermektedir (İlkkaracan, 2019, s. 205). Bu da kadınların ataerkillik kaynaklı yoksulluk döngüsünü içselleştirmelerine ve kendilerini bu döngüye hapseden sistemi sorgulamadan haklarından azade yaşamayı kabul etmelerine neden olmaktadır. Ekonomik olarak güçsüz bırakılan kadın-yurttaşların kamusal alanda, siyasette veya sivil toplum hareketlerinde yer alma oranları da düşmektedir (İlkkaracan, 2013). Eşit yurttaşlık haklarından yararlanamayan kadınlar, cinsiyetlendirilmiş devlet mekanizmasında çoğu zaman düşük dereceli memur olarak yer almakta; nadiren üst düzey bürokrat olarak temsil edilmektedir (Goetz, 1992, s. 6). Kadın-yurttaşın devlet mekanizmasında ve kurumlarında bulunmaması, onların çıkarlarının, tercihlerinin ve kaygılarının da temsil edilmemesine veya yok sayılmasına yol açmaktadır (Şahin, 2021, s. 3). Başka bir deyişle, bakım emeği yükü, kadınların politik aktörlüklerini zedelemekte, kadın-yurttaşın haklarının “yapabilirliklere” (Sen, 1995) dönüştürülmesi ihtimalini kısıtlamakta ve böylece çok katmanlı ihlalini döngüsel mahrumiyetlere çevirmektedir. Bu döngüsel hak mahrumiyetleri, sınıf, etnik köken, ırk, yaş, cinsel yönelim, yaş, engellilik veya göçmenlik gibi kişisel eşitsizlik koşullarıyla daha da yoğun hale gelmektedir (İlkkaracan 2013, s. 33).

Feminist iktisatçılar, sürekli krizler üreten kapitalist düzende, olumsuz ve istikrarsız makro-ekonomik koşullara karşı kadın-yurttaşın iş güvencesinin korunmadığını belirtmektedir. Buna göre, kriz zamanlarında cinsiyetlendirilmiş devlet, kamu harcamalarını kısma yönünde karar verdiğinde genellikle bakım odaklı sosyal harcamalardan tasarrufta bulunmaktadır (Akgöz ve Balta, 2015, s. 2-4). Cinsiyetlendirilmiş iş piyasası ise, kadınların ve çocukların geçimlerinin kocalar veya babalar tarafından sağlandığı varsayımı üzerine kurulu olduğundan, kadınları ikincil çalışan statüsüne iterek onları kırılgan ve düşük ücretli pozisyonlara hapsedmektedir (Folbre, 2006). Diğer yandan, cinsiyetlendirilmiş piyasa kuralları erkeklerin güvenceli ve yüksek ücretli işlere erişimini kolaylaştırmakta ve kriz zamanlarında ana gelir getirici statüsüne yükseltilecek erkek-yurttaşlar kamu politikaları sayesinde güvenceli ve yüksek ücretli işlerini koruyabilmektedirler.

Kadın-yurttaş sadece krizde işten ilk çıkarılan olmakla kalmamakta; kriz dönemlerinde devletlerin kamu harcamalarını kısma politikaları en çok kamu destekli bakım emeği hizmetlerini etkilemektedir. Covid-19 döneminde küresel olarak tecrübe edildiği üzere, kriz dönemleri kadın-yurttaşları ağırlaştırılmış bakım emeği yükü altına itmektedir. Neticede, kadın-yurttaş, takdir görmeyen ücretsiz emeğiyle hem hane halkının hem de devletin refahını sağlarken, krizin ‘her gününde’ kendisini daha da güçsüzleştiren bir döngü içinde bakım emeğini yeniden üretmektedir. Bu noktadan bakıldığında, kamusal ataerki temsil eden kapitalist devlet, bütçe açığını ödeme yükünü ücretsiz bakım emeği sağlayan kadınların sırtına yüklemekte ve kadın-yurttaş sosyal refah devletinin açığını kapatmaya mecbur bırakılmaktadır (Akkan 2022; Akkan, 2010, s. 62).

Bakım emeği; ulusal ekonominin büyümesine, refah devletinin yükünün hafifletilmesine, toplumun ve bireylerin dirliğine ve mutluluğuna katkı sağlaması yönüyle erkek-yurttaşın süreli mecburi hizmeti olan askerlikle kıyaslanabilir. Ancak, erkeklerin askerlik hizmetinin yurttaşlık statülerine katkısıyla kıyaslandığında (Altınay, 2013), kadın-yurttaşın süresiz ‘mecburi hizmeti’ olan bakım emeğinin onların yurttaşlık haklarına erişimini kolaylaştırmak yerine daha da zorlaştırması, oldukça çarpıcıdır. Bu ise; devlet-yurttaş arasındaki toplumsal sözleşmenin, birbirini kollayan erkek devlet ile erkek yurttaş arasında bir “biraderlik sözleşmesi” olduğunun kanıtı gibidir (Berktaş, 2021, s. 302). Dolayısıyla, kadınların, doğumdan mezara sağladıkları, ücretsiz, görünmeyen, değersiz görülen ve onları değersizleştiren ‘süresiz mecburi hizmetlerinin’ veya ‘bitmeyen askerliklerinin’, özellikle kriz dönemlerinde nasıl daha da ağırlaştığını ve kadınları yoksulluğa mahkûm ederek onları yurttaşlık haklarından uzaklaştırdığını görünür kılmak oldukça önemlidir.

Bakım Emeği: Kadın-Yurttaşın “Yapabilirlikler” Sorunu

Kadınlar yoksullukları sebebiyle de yurttaşlık haklarına erişememekte; bu yüzden nesiller boyu süren yoksulluk tuzağına saplanmaktadır. Kadınların temel yurttaşlık haklarının ihlali ile yoksulluk arasındaki döngüsel ilişki, yoksulluğun hem insan hakları hem de kadın hakları ihlaline yol açması sebebiyle, hak temelli yaklaşılması gereken bir konudur. Bu hususta, Nira Yuval-Davis (1999, s. 127), yurttaşlık kavramının haklara erişim konusundaki dışlayıcılığına dikkat çekmiş, yurttaşlığın ve insan hakları tartışmalarının birbirinden ayrı iki kategori olarak tartışılmaması gerektiğini belirtmiştir. Kadın-yurttaşın haklarının; beyaz, heteroseksüel, orta sınıf, batılı kadın olma üzerinden idealleştirilmiş homojen bir ‘kadın’ kategorisi üzerinden yapılmaması gerektiğine işaret ederek, kesişimsel hak yoksunluklarını da gündeme getirmiştir (Yuval-Davis, 1999, s. 120). Yoksulluğun insan hakları ihlali olarak tanımlanması gerektiğini savunan yaklaşımın önemine dikkat çeken Pınar Uyan Semerci (2010, s. 15), bir insan hakkı ihlali olan yoksulluğun nasıl ortaya çıktığını, nasıl yaşandığını ve nasıl devam ettiğini anlamamızın doğru çözümler üretmemize temel oluşturduğunu belirtir. Bunun için de temel ihtiyaçlar yaklaşımını Amartya Sen’in (1995) yapabilirlikler yaklaşımıyla beraber kullanmayı önerir.

Yapabilirlikler yaklaşımı, yoksulluğu gelir yetersizliğinden ziyade yetenekleri hayata geçirememeye olarak tanımlamakta ve insanların olasılıklar içinden seçim yapabilme özgürlükleri arttıkça refahlarının yükseldiğini vurgulamaktadır (Sen, 2000). Sen, bireyin özgürlükleri ve refahı arasındaki ilişkinin karşılıklı oluşturuçuluğuna dikkat çeker. Yoksulluğu, bireyin neyi tüketebildiğine odaklanan yoksunluk ile değil, neyi yapabildiği ve potansiyelini kullanabilme gücüyle açıkladığı için, yapabilirliği bireyin özgürleşmesi olarak da tanımlar (Sen 2000). Buna göre yoksulluk, gelir yetersizliği değil, yapabilirliklerin sınırlanmasıdır. Sabine Alkire (2007, s. 348); Sen'in yapabilirlik yaklaşımının "eksik yönlerini" tamamlamak için, (i) istihdama ve özellikle istihdamın niteliğine, (ii) birinin kendini ve değerlerini gerçekleştirebilmesiyle tanımlanan gücüne ve aktörlüğüne, (iii) kişinin kendini veya malını şiddetten koruyabilmesine odaklanan fiziksel güvenliğine, (iv) insan haysiyeti, saygı ve aşağılanmadan muaf olmakla tanımlanan utanç duymadan yaşayabilirliğine (v) psikolojik ve öznel olarak kendini iyi ve tatmin olmuş tanımlayabilirliğine bakmamız gerektiğini söyler.

Günümüzde kadınların iş gücü piyasasına katılımlarının arttığını ve aileye olan bağımlılıklarının azaldığını söylemek mümkün olsa da kadınların iş gücü piyasasına katılımlarının sektörlere dağılımına, işlerinin niteliğine ve kalitesine bakıldığında kadın-yurttaşın ekonomik olarak güçlendiğini ve haklarını yapabilirliğe dönüştürebildiğini söylememiz zordur (Sen, 1995; ILO 2020; Shafik 2021). Kadınların, bakım yükü sebebiyle ekonomik, politik, sosyal haklara erişememeleri, onları özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde tarım, servis ve bakım sektörlerinde, yarı zamanlı, düşük ücretli ve düşük sosyal güvenceli işlerde çalışmaya ve yoksulluğa mahkûm etmektedir. UN Women (2022) istatistiklerine göre her üç kadından biri yakınlarından şiddet görmektedir. Kadın yoksulluğu literatürüne ve kadına dair küresel verilere bakıldığında kadınların sadece yoksunluk çekmediği tespit edilebilir. Alkire'in (2007) yukarıda bahsedilen önerileri özelinde, kadınlar mevcut haklarını yapabilirliğe dönüştüremedikleri için hem insan hakları hem de 'kadının insan hakları' ihlalleriyle karşı karşıyadırlar.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, "tüm insanların", kendisinin ve ailesinin refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine erişme hakkının olduğunu hatırlatmaktadır. *Avrupa Sosyal Şartı*, herkesin sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkını tanıır. *BM Kalkınma Hakkına İlişkin Bildirge*, kalkınma hakkını uluslar ve bireyler için temel ve vazgeçilmez bir hak olarak tanımlar ve bireyi insan kalkınmasının öznesi, aktif katılımcısı ve yararlanıcısı olarak tanıır (Atatanır ve Karakaş, 2019). *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme*, devletleri, kadınların insan haklarını ve temel özgürlüklerini fiili eşitlik prensibine uygun olarak sağlamakla yükümlü tutar. *İstanbul Sözleşmesi*'ne göre devletler, kadını ev içi şiddete karşı korumakla yükümlüdür. Uluslararası ve ulusal düzeyde tanınan hakların, farklı derecelerde de olsa, kadınlar açısından yapabilirliklere dönüşmemesi, bakım yükü sebebiyle kadınların hemen hiçbir ülkede temel haklardan eşit olarak yararlanamamasından kaynaklanmaktadır. Kadın-yurttaşların haklarını yapabilirliklere dönüştürme olasılıkları sınıf, ırk, etnisite, cinsel yönelim, yaş veya engellilik durumlarına göre değişmektedir.

Sosyal sözleşmenin bakım emeğine dayanarak yapılan cinsiyetlendirilmiş yurttaş tanımı kadınların insan hakları ihlallerini her gün yeniden üretmektedir. Kadınlar her gün kanıksanmış hak ihlalleriyle yaşamakta ve yapabilirliklerinden uzaklaşmaktadır. Juannita Elias ve Shirin M. Rai'nin (2018) de belirttiği gibi sosyal yeniden üretim faaliyetleri kadının “her günü”dür ve bu sebeple “her gün” zaman, mekân ve yapısal şiddet açısından cinsiyetlendirilmiş bir mücadele alanıdır. Elias ve Rai, “her günü” bir mücadele alanı ve zamanı olarak tanımlayarak hem kadınların bakım emeği ile sosyal, ekonomik ve politik yapının içinde nasıl güçsüzleştirildiklerini anlamamıza yardımcı olurlar hem de aktörlere her günkü faaliyetlerini değiştirerek cinsiyetlendirilmiş yapıyı dönüştürme gücü ve faillik alanı tanımlarlar. Bakım emeğinin her gün eşitlikçi paylaşımının, kadın-yurttaşın yapabilirliklerini artırması ‘her gün’de yatan potansiyeli görmemizi sağlar. Bu açıdan, bakım emeğinin “her gün”lüğünün etkisinin öneminin farkında olmak gerekir. Aksi takdirde, bakım yükü kadınları yapabilirliklerinden alıkoyan yapısal şiddet unsuru olarak kalmaya devam edecek; dahası toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle her şart altında sürdürülerek nesilden nesile aktarılacaktır.

Afet Sarmalı: Her Günlük Afetten, Afetteki Her Güne

234

Afet risk yönetişimi, toplumun ve refahının olası afetlerden en az şekilde zarar görmesi prensibiyle tasarlanır ve bu amaçla alınan yasal, teknik ve yönetsel tedbirleri kapsar (Ünür, 202, s. 355). Afet risk yönetişimi; zarar azaltma, hazırlık, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılandırma olarak beş aşamadan oluşsa da birbirleriyle doğrusal değil döngüsel olarak ilintilidir (UNISDR, 2017). Buna göre, afet sonrası müdahale ve iyileştirme aşamalarının kazanımlarının sürdürülebilir olması ve bir sonraki afetin zararının en aza indirilmesi, yine zarar azaltma ve hazırlık aşamalarına dönülmesine işaret etmektedir (Erbaydar vd., 2019, s. 51). Başka bir deyişle, afet yönetişiminin başarısı, afet öncesi her günlük, mutad, sıradan ve hayatın içindeki ekonomi politik kurumların ve kararların kapsayıcılığına, şeffaflılığına, hak bazlı ve eşitlikçi olmasına bağlıdır. ‘Her günlük’ zarar görürlük düzeyleri belirlenmeden risklerin hesaplanması mümkün olmadığı gibi, kadınların da dahil olduğu kırılgan aktörlerin kapasiteleri güçlendirilmeden de afet sonrası ‘her gün’ başarıyla yönetilemez.

Zarar görebilirlik denildiğinde ilk akla gelen, doğal nedenler olsa da afetlerin ekonomi politik ve sosyal kökenlerini anlamamız için insani zarar görebilirliğe de bakmamız gerekir. İnsani zarar görebilirlikler kendi içinde ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel zarar görebilirlik olmak üzere dört alt kategoriye ayrılrsa da her bir kategori toplumsal cinsiyet ekseninde bütüncül, birbirine bağlı ve kesişimsel olarak düşünölmelidir (Ünür, 2021, s. 358; Ahmad, 2018, s.112). Afetler üzerine yapılan çalışmalar, afetlerden herkesin aynı şekilde zarar görmediğini ve sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı olanların, görece olarak az eğitimlilerin, azınlıkların, yaşlıların, çocukların ve kadınların zarar görebilirliklerinin daha yüksek olduğunu belirtmektedir (Ünür, 2021, s. 357). Bu kategoriler içinde kadınlar, hem her toplumun ve esasen dünyanın yarısını temsil ederken, diğer kırılgan gruplar içinde eğitimsiz, azınlık, yaşlı, kız çocuğu,

mülteci, LGBTI+ olarak yer almaları sebebiyle de kesişimsel olarak zarar görebilirlikleri artan bir kategoridir.

Afete toplumsal cinsiyet perspektifiyle bakan çalışmalar toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kadınların zarar görebilirliği artıran yapısal bir sorun olarak tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet sorunları afetle ilgili kriz durumlarının istisnai tezahürü değildir; aksine her toplumda yaygın ve baskın mutlak sorunlardır (Ariyabandu, 2009, s. 5). Bu toplumsal cinsiyet ilişkileri; birey, aile, topluluk ve toplum düzeyinde günlük yaşamın ekonomik, politik, sosyal, toplumsal ve kültürel her alanında görünür ve tecrübe edilir. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinde kadın ve erkeklige atfedilen hiyerarşik roller ve cinsiyetlendirilmiş bakım yükü, kadınların ve kız çocuklarının sosyal, ekonomik ve politik alanlarda haklara, kaynaklara ve imkanlara erişimine engel olur ve bu haklarının kullanımında eşitsizliklere yol açar. Toplumsal cinsiyete dayalı bu sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve dini eşitsizlikler herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm kadınları etkiler.

Toplumsal cinsiyet ve afet üzerine yapılan çalışmalar, kadın-yurttaşların sosyal haklara erişemeyişinin kadınların kırılganlıklarını artırdığını teyit etmektedir. Ariyabandu ve Foenseka (2006), kadınların ve kız çocuklarının erkek ve oğlan çocuklarına kıyasla sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel dezavantajlarının göstergesi olarak; kadın yoksulluğunun yüksek olmasını, kadınların varlık ve mülk sahipliğinin daha azlığını, kadınların eşit işe eşit ücret almamalarını, becerilerini geliştirmek için daha az fırsata sahip olmalarını, aile içi ve kamusal alanda karar verme mekanizmalarında bulunmamalarını, cinsel taciz ve ev içi ve diğer şiddet biçimlerine daha çok maruz kalmalarını ve bu şiddetin ailedeki erkekler tarafından uygulanmasını saymaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, yapabilirliklerini kısıtladığı kadınları ve kız çocuklarını ikincil statüye iterek, onların kırılganlıklarını ve zarar görebilirliklerini arttırarak onları “kırılganların içinde kırılganlar” yapmaktadır (Ariyabandu, 2009, s. 5).

Afet sonrasında, afet öncesi sosyo-ekonomik eşitsizliklerin daha da artması, afeti kadınlar için ekonomik açıdan ağırlaştırılmış ve çok katmanlı bir tecrübeye dönüştürmektedir. Afet öncesi, zaten maddi kaynaklara erişimleri az olduğu için ekonomik olarak kırılgan olan kadınlar, afet sonrasında hem genel ekonomik şartlardan hem de afet sonrası artan bakım emeği yükünden dolayı iş imkanlarından daha az yararlanabilmektedir. Kadınların ‘normale’ dönmeleri zaman almakta; özellikle kırsaldaki kadınların bu konuda daha dezavantajlı olduğu görülmektedir (Reinsch, 2009, s. 153). Afetlerden sonra erkeklerin iş bulmak için göç etmesi kadınların üzerindeki bakım yükünü daha da artırmakta, bu da onları yeniden yukarıda bahsedilen yoksulluk döngüsü içine sokmaktadır. Kadınlar ya düşük ücretli, kayıt dışı, yarı zamanlı ve güvencesiz işler bulmakta ya da tamamen işsiz kalmaktadırlar (Ünür, 2021, s. 373). Afet öncesi dönemlerde dahi sınırlı olarak erişilebilen bakım evleri ve kreşler gibi temel sosyal hizmetler, afet sonrasında geçici veya sürekli kesintiye uğradığından, kadınların iş bulmaları dahi işe geri dönme ihtimalleri azalmaktadır (Yeşilyurt Gündüz, 2022b).

Ataerkil normların baskın olduğu devletlerde, ekonomik aynı ve nakdi yardımlar ‘evin reisi’ olarak kabul edilen erkeklere yapıldığı için en dezavantajlı grupları; yalnız yaşayan, ba-

kıma muhtaç, eşini kaybetmiş, boşanmış, yaşlı, evsiz, hiç evlenmemiş veya yalnız yaşayan kadınlar oluşturmaktadır (MacDonald, 2005, s. 474). Bunun yanında, aile odaklı yapılan yardımlarda yine erkekler referans alındığından, kadın ve çocuklar bu yardımlardan doğrudan yararlanamamakta ve hane içi yoksulluk riski çekmektedir (Peek ve Fothergill, 2009, s. 114; Masai, Kuzunishi ve Kondo, 2009, s. 136). Sarah Bradshaw'ın (2014, s. 67) da belirttiği gibi, erkek-yönetimli-hanelerde (*male-headed households*), kadınlar ve çocuklar “ikincil yoksulluğa” maruz kalmakta ve aile odaklı yardımlar kadınların kırılganlığını artırmaktadır. Toplumsal cinsiyet körü afet yönetimi; kadınları, hamileleri, yeni anneleri ve kız çocuklarını ayrı birer kategori olarak görmediğinden onların temel ihtiyaçlarının karşılayabilecek ve haklarını koruyacak çözümler üretememekte; bu da onların zarar görebilirliklerini artırmaktadır.

6 Şubat Depremi: Kadınlar, Eşitsizlikler ve Tecrübeler

Bir kez daha altını çizmek gerekirse, kadınların afetlerde zarar görebilirliklerinin yüksek olmasının temel sebebi kadınların eşit yurttaşlık haklarına erişmesine engel olan ve sosyal, ekonomik ve politik olarak güçsüzleştirilmesine sebep olan bakım emeğidir. Kadın-yurttaşın devlette ve kurumlarında temsil edilmemesi, kadınların afet yönetiminde de temsil edilmemesi ve kadın-yurttaşın has ihtiyaçların görülmemesi anlamına gelmektedir. Erkek-devletin erkek-yurttaşın göre tasarladığı afet yönetim politikaları kadın-yurttaşın haklarını korumamaktadır. Bunun bir yansıması olarak, kadınları, sadece kırılgan ve zarar görebilirlikleri yüksek mağdurlar, kurbanlar veya aciz bir grup olarak düşünmektedir. Oysa, devletin kadınları eşit yurttaşlar olarak tanıyıp hak temelli afet yönetim süreçlerine dahil etmesi, güçlendirmesi ve yapabilirliklerini arttırması gerekmektedir. 6 Şubat depreminde kadınların tecrübelerini incelediğimizde, afet durumlarında kadınların kişisel, ulusal ve küresel tecrübelerinin nasıl örtüştüğünü gözlemleyebiliriz.

Örneğin; EŞİK Platformu'nun (2023, s. 34) 6 Şubat'ta Türkiye ve Suriye'de gerçekleşen depremlere dair raporu, literatürdeki tecrübelerle Türkiye'deki tecrübelerin örtüştüğünü göstermektedir. Rapor, “deprem değil, eşitsizlik öldürür” vurgusuyla kadınlar, kız çocukları, engelliler, mülteciler ve LGBTI+ gibi kırılgan grupların 6 Şubat depreminden nasıl etkilendiklerini anlatmaktadır. EŞİK Platformu'nun Raporu (2023, s. 35) bakım emeğinin etkisini vurgularken çarpıcı örnekler vermekte; kadınların öldükleri yeri dahi toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediğini, kadınların cansız bedenlerinin çocuk odalarında bulunduğunu ve kadınların engelli veya hastalarını korumaya ve kurtarmaya çalışırken öldüklerini sahadan görüşmelere dayanarak anlatmaktadır. Dahası, kadınların daha acılarını yaşayamadan enkazlardan gelecek haberleri beklerken sağ kalanların yaşamlarını sürdürmeleri için bakım vermek ve mücadele etmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Bunun yanında Rapor (EŞİK Platformu, 2023, s. 37), insani yardımların dağıtılması döneminde artan nefret diline işaret ederek, Suriyeli mülteci kadınların ve LGBTI+'lerin barınma, gıda ve diğer kamu kaynaklarına erişimde yaşadıkları sıkıntıları da dile getirmektedir.

EŞİK Platformu'nun Raporu (2023, s. 46) kadınlara yönelik artan şiddete de dikkat çekmektedir. Verilen örneklerden biri kadın-yurttaşın güvenli barınma ve yaşama hakkı arasındaki ilişkiyi çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre, depremden önce eşinden ayrılan iki çocuklu bir kadın evi ağır hasar aldığı için ayrıldığı eşinin depreme dayanıklı evine sığınmak zorunda kalmış ve gece uyurken eşi tarafından üzerine sıcak su dökülmek suretiyle saldırıya uğramış ve ağır yaralanmıştır. Bu olayda kadın-yurttaşın korumasızlığını, *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu*'nun (2023; Kav, 2020) Türkiye'de kadınların %50'sinin boşanma aşamasındayken öldürüldüğünü belirten raporu ile ilişkilendirerek okumak gerekir. Buna göre, kadın-yurttaş ne yazık ki 'her gün' maruz kaldığı aile içi şiddetle afet dönemlerinde daha ağır şartlarda ve kadınlar daha da savunmasızken karşı karşıya kalmaktadır.

Kadınların içinde yaşadığı şiddet döngüsü afette de yeniden üretilmektedir. EŞİK Platformu (2023, 47), deprem kapsamında alınan tedbir kararları kapsamına 6284 sayılı Yasa gereğince alınan koruma kararlarının alınmadığına ve kadınların için hayati öneme sahip 6284 sayılı Yasanın göz ardı edilerek kadınların korumasız bırakıldığına dikkat çekmektedir. Bunlara ek olarak, Rapor, insan ticaret çetelerinin, organ mafyasının, çocuk istismarcılarının ve yağmacıların kadınlar ve kız çocukları için yarattığı tehlikelere de dikkat çekmektedir. Kız çocukları özelinde erken ve zorla evlendirilme riskinin arttığına işaret eden Rapor, afet dönemlerinde artan cinsiyetlendirilmiş şiddetin boyutlarını ortaya koymaktadır (EŞİK Platformu, 2023, s. 48).

Bunların yanında, kadınları görmeyen afet yönetimi anlayışı kadınların ihtiyaçlarını da gözlememektedir. *Afet İçin Feminist Dayanışma* grubunun, depremde kadınların temel ihtiyaçlarının akla bile gelmemesinden veya ikincil görülmesinden hareketle başlattıkları kampanya ile bölgeye hijyenik ped, iç çamaşır, diş macunu, cımbız, sabun, şampuan gibi ihtiyaçları gönderen Mor Tır, kadın bakış açısını farkını ortaya koyması açısından önemlidir (Bayık, 2023). Kadın dayanışması göstermektedir ki kadın kadının afette yıkılan yurdunun yeniden kurucusu olmakta en önemli desteğidir. Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu'nun 'Mor Yerleşke' projesi de deprem bölgesinde kadınların, çocukların ve yardıma ihtiyaç duyan yaşlı ve engelli bireylerin koşullarının iyileştirilmesi için başlatılmış başka önemli bir projedir (Belet, 2023). Canan Güllü, Mor Yerleşke fikrinin temelinde kadınlara şiddetten uzak ve bakım emeği yükünü azaltan bir alan yaratmak böylece kadın-yurttaş ekonomik ve sosyal olarak güçlendirmek olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda, Mor Yerleşke ihtiyaca göre yetersiz kalsa da kadınların aktörlüklerinin afet yönetişimine sağladığı katkıyı göstermesi açısından çok kıymetlidir ve desteklenerek çoğaltılması gerekmektedir.

Afetlere toplumsal cinsiyet temelli bakarken, kadınların kırılganlığının yapısal ve sosyal inşa unsuru olduğunun altını çizmek, kadınların hem afetlerden sonra sergiledikleri örgütlenme ve dayanışma kabiliyetlerinin görünür kılınması hem de afet öncesi kapasitelerini artıracak toplumsal cinsiyet odaklı politikalarla aktörlüklerinin önünün açılması açısından önemlidir (Okay ve İlkkaracan, 2018, s. 3; Ariyabandu, 2009, s. 7). Bunun için de Joan Tronto'nun (akt. Berktaş, 2021, s. 324) "bakım, sadece kadınlar için değil, herkes için bir yurttaşlık görevidir"

ifadesinden yola çıkarak devletin yurttaşları arasında bakım emeği sebebiyle ayrımcılık yapmadığı ve yurttaşlarının bakım yükünü hafiflettiği bakım emeği odaklı eşitlikçi “yeni sosyal sözleşme” (Shafik 2021) ve kalkınma tahayyül edilmelidir. Kadın-yurttaşın ‘her günkü’ ve afetteki hak ihlallerinin ortadan kaldırılması ve kadınların haklarının yapabilirliklere dönüştürülmesi ancak herkesin iyiliğine zarar veren, dışlayıcı, kısıtlayıcı, ayrımcı ve anti-demokratik “nafile biraderlik sözleşmesi”ni feshiyle başlayabilir (Berktaş, 202, s. 302).

“Biraderlik Sözleşmesi”nin Feshi: ‘Biraderlerin Kalkınması’

Her ne kadar Eleanor Roosevelt’in ısrarıyla *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*’nin 1. maddesinde, “Bütün erkekler kardeşler” ifadesi “Bütün insanlar eşittir” ile değiştirilmiş olsa da hem uluslararası hem de ulusal ölçekte ekonomik, politik ve sosyal alanda ‘erkeklerin kardeşliği’ devam etmektedir (Bedenek, 2006, s. 183). Fatmagül Berktaş (2021, s. 302), Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri arasındaki devamlılığı tarif ederken, “erkek kardeşlik sözleşmesi” üzerinden süregelen ataerkil anlayıştan bahsetmiş ve bu sürekliliği herkes için tehlike oluşturan “nafile biraderlik sözleşmesi” olarak tanımlamıştır. Bunun yanında, “nafile biraderlik sözleşmesi” ile, mücadelenin sadece kadınların değil, herkesin mücadelesi olarak görülmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Kadın-yurttaşın sosyal, siyasi ve medeni haklarına erişiminin önünde engel teşkil eden bakım yükü evrensel olduğu için, ‘biraderlik sözleşmesine’ karşı demokrasi, özgürlük ve refah için yürütülecek mücadele de evrenseldir. Bu nedenle, “nafile biraderlik sözleşmesi”ne karşı mücadele ‘kız kardeşlerin ve biraderlerin ittifakını’ gerektirmektedir. Kriz zamanları yeni ittifaklar kurarak daha iyi bir toplum inşa etmek için fırsata dönüştürülebilir. Shafik’in (2021: xii) “yeni bir sosyal sözleşme” tahayyülüne yönelik daveti de bu bağlamda düşünsel bir fırsat olarak görülebilir.

Neoliberal ekonomik ve politik sistem krizler açısından bize son derece cömert davranmaktadır. Kanıksadığımız krizler döngüsünde, krizler de ‘her günleştiklerinden’, krizlerle ağırlaşan hak ihlalleri de kanıksanmaktadır. Neoliberal sistemin krizlerinden en çok etkilenen ve neoliberalizmin vaat ettiği haklardan, özgürlüklerden, kalkınmadan ve refahtan payına düşeni en az alan gruplardan biri de kadınlardır. Shafik (2021, s. 22), erkeklerin bakım emeğinde eşit sorumluluk aldıkları veya refah devletinin güçlü olduğu ülkelerde, kadınların çalışma hayatına daha çok katıldığını, bunun yanında kalkınmamış bölgelerde yaşayan kadınların hala daha bakım yüküyle mücadele ettiğini belirtmektedir. IMF gibi kurumların kadınların iş piyasasına katılımının kalkınmaya olumlu etkisi olacağını savunduğundan bahseden Shafik, yükselen kadın iş gücünün sosyal sözleşme açısından bazı sonuçları olacağından bahsetmektedir. Ancak, kadınların sosyal sözleşmeyi yenilemesini, iş gücüne katılarak kalkınmaya katkıda bulunmalarıyla ilişkilendirmek, uluslararası kredi ve finans kurumlarının kalkınma anlayışlarına işlemiş erkeklik sözleşmesinin bir yansımasıdır. Ücretli emekle kalkınmaya katkılarından değeri biçilen kadın-yurttaşlık, biraderlik sözleşmesinin şartlarının devam ettiğini gösterir. Bu yüzden, öncelikle hâkim olan kalkınma anlayışının cinsiyet körü olmaması, kal-

kınma için kalkınma anlayışının terk edilmesi, kadınların “haklara sahip olma hakkının” tanınması (Berktaş, 2021, s. 325) ve kadınların kalkınmaya ücretsiz bakım emeği veya ücretli emekleri ile verdikleri katkıların eşit değerde görülmesi gerekir.

Cinsiyet körü kalkınma anlayışının kadınlara refah sağlama ihtimalinin düşük olmasını, Daron Acemoğlu ve James Robinson’un (2013, s. 408-410) *Ulusların Düşüşü* çalışmasını toplumsal cinsiyet perspektifiyle okuyarak görebiliriz. Acemoğlu ve Robinson, toplumun refahı ile devletin kapsayıcı veya sömürücü ekonomik ve siyasal kurumlara sahip olması arasında kurdukları ilişkiyi cinsiyet körü bir yaklaşımla kurar. Buna göre, kapsayıcı kurumlar mülkiyet hakkını hayata geçirdikleri, eşit rekabet haklarını sağladıkları, yeni teknoloji ve becerilere yatırım yapmayı teşvik ettikleri için; mülkiyet haklarını korumayan, ekonomik faaliyetler için teşvik sağlayamayan ve çoğunluğun kaynaklarının azınlıklar tarafından sömürülmesi aracılığıyla yapılandıran sömürücü ekonomik kurumlara kıyasla daha iyi performans gösterir. Dahası, Acemoğlu ve Robinson, refahı sağlayamayan ülkelerde sömürücü ekonomik kurumlarla sömürücü siyasal kurumlar arasında sinerjik bir ilişkiye işaret eder. İktidarı ele geçirdiklerinde mevcut ekonomik kurumları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı seçen sömürücü ekonomik kurumlar, ellerine geçirdikleri kaynakları yine kendi siyasal hakimiyetlerini devam ettirmek için kullanmakta ve siyasi ve ekonomik gücü az sayıda insanın elinde toplamaktadır. Bu sömürücü ekonomik siyasi sinerjiden güçlenen elitler istikrar ve güç kaybetmekten korktuklarından; yaratıcı, kapsayıcı ve eleştirel yaklaşıma kapalıdır (Acemoğlu ve Robinson, 2013, s. 408-410).

Ancak bu anlatı feminist yaklaşımdan eksiktir. Cinsiyet körü kalkınma ve kurumsal yaklaşım, sömürücü ekonomik kurumlarla sömürücü siyasal kurumlar arasındaki sinerjik ilişkinin cinsiyetlendirilmiş olduğundan bahsetmez. Kapsayıcı kurumlarda mülkiyet hakkı korunan ve ekonomik faaliyetler için teşvik sağlanan veya sömürücü ekonomik kurumlarda mülkiyet hakkı korunmayan ve çoğunluğun kaynaklarını sömüren azınlıkların kimler olduğunu ve cinsiyetlerini de söylemez. Bahsedilen sinerjik ilişkinin, erkek-devlet, erkek-piyasa, erkek-siyasetçi ve erkek-iş insanı arasındaki ilişkiler ağından oluştuğunu görse de önemsemeyiz. Literatürde, ‘ahbap-çavuş’ kapitalizmi olarak da tanımlanan sömürücü kurumsallaşmanın bu yönüyle mecazen değil, gerçek anlamıyla ‘erkek’ ahabap- ‘erkek’ çavuş ilişkisi olduğunu ve hatırla kapsayıcı kurumları da içine aldığı ancak toplumsal cinsiyet perspektifiyle söyleyebiliriz.

Kapsayıcı veya sömürücü kurumların cinsiyetlendirilmiş oldukları görülmeden, kapsayıcı refahtan veya kalkınmadan bahsedilemez. Dolayısıyla, feminist teori açısından, kapsayıcı kurumsallaşma dahi kadınları siyasetçi ve iş insanı olarak eşit oranda kapsamadığı, bakım emeği ile yapılan katkıyı görmediği ve ulusun kalkınmasını odak alarak refahın cinsiyet eklenli dağılımını dikkate almadığı için kadın-yurttaş açısından sömürücü ve dışlayıcıdır. İktidar sahibi azınlık erkeğin güçsüzleştirilmiş kadın-yurttaşına tahakkümüdür. Böylesi bir kalkınma ve refah anlayışı “nafile biraderlik” sözleşmesinin ürünüdür ve eksiktir. Aynı zamanda, “nafile biraderlik sözleşmesini” yeniden doğurmaktadır. En mükemmel haliyle kapsayıcı kurumlar işlese dahi, kadın-yurttaş gözetmeyen kalkınma ve refah anlayışının üreteceği politikalar hem

‘normal’ hayatta hem de afet durumunda kadınların haklarını yapabilirliklere dönüştürmesi için gerekli fırsatları sağlamayacaktır. “Nafile biraderlik sözleşmesi” (Berktaş, 2021, s. 302), ‘nafile afet yönetişi’ üretecek ve kadın-yurttaşları en zor zamanlarda yine yüz üstü bırakacaktır.

Her Günden Afete Bakım Odaklı “Yeni Sosyal Sözleşme”: Mor Küçülme

Kadın-yurttaşın her günkü ve afetteki zarar görülebilirlikleri birbirleriyle doğrudan ilintili olduğundan; hak temelli, eşitlikçi, çevreci ve bakım odaklı bir ekonomi tahayyülüne dayanan “yeni sosyal sözleşme” afet döngüsünün kırılmasını da sağlayacaktır. Kadın-yurttaşın her günkü ve afette zarar görürlüğünün derecesi yaşadığı ülkenin kalkınma anlayışına göre farklılaşır. Afet yönetimi çalışmaları, afet yönetişimi sürecinin yeniden yapılanma ve iyileşme aşamalarının bir sonraki afetin önleyicisi ve hazırlığı olduğunu belirtir ve afet yönetişiminde döngüsel ilişkinin görülmesinin önemine işaret eder. Bu döngüsel ilişki kadın-yurttaşın afette zarar görürlüğünü azaltmak için geliştirilecek politikaların şekillenmesi açısından da önemlidir. Afet yönetişimine hak bazlı ve toplumsal cinsiyet perspektifiyle bakan çalışmalar, afet dönemlerinde toplumsal cinsiyete dayalı sosyal ve ekonomik eşitsizlikler ve ayrımcılıklar daha baskın hale geldiği için afet öncesinde kırılabilirlikleri yüksek olan kadınlar gibi grupların haklarının öncelikli olması gerektiğini belirtir (ten Have, 2018, s. 169; Horton, 2012, s. 297).

Hâlihazırdaki kırılabilirliklerinin afet dönemlerinde daha da perçinlendiğini ve afetin kadınlar için çifte yıkım ve çoklu hak ihlalinin yaşandığı bakım krizine dönüştüğünü görünür kırmak önemlidir. Ancak, sadece devlet-kadın-yurttaş arasında yaşanan bu bakım krizine odaklanmak afet yönetişiminde yaşanan krize dair sınırlı bir bakış açısı sunar. Bradshaw’ın (2014, s. 70) da belirttiği gibi, kadınların afetlerde zarar görürlüklerinin azaltılabilmesi için afet yönetişimine toplumsal cinsiyet eksenli bakış yeterli değildir; asıl gerekli olan kadın-yurttaşın afet öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşamının parçası olan eşitsiz güç ilişkilerinin ortadan kaldırılmasıdır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmayan, hak temelli gelir dağılımına odaklanmayan ve kadın-yurttaşın büyümeden aldığı payı ve yapabilirliklerini gözetmeyen bir “büyüme için büyüme” (Kallis, Demaria ve D’Alisa 2020, s. 24; Victor, 2020, s. 163) modeliyle şekillenecek ekonomik politikalar kadınların ne her günkü ne de afetteki zarar görürlüklerini azaltabilir. Kadın-yurttaşın zarar görürlüklerini azaltmak için bakım emeği yükünü hak ihlali olarak tanımlayan ve kadın-yurttaşın haklarının yapabilirliklere dönüştürülebilmesini öngören hak temelli ve bütüncül bir yaklaşım gereklidir.

Afet sonrası yeniden yapılandırma süreçlerini eşitsizlikleri ve ayrımcılığı yeniden üreten yapısal sorunların kökenlerini görmek ve onları ortadan kaldırmak için ‘fırsat penceresi’ olarak değerlendirmenin mümkün olduğunu belirten ve buna dayanarak fiziksel ve sosyal olarak “öncekinden daha iyisini inşa etmek” yaklaşımını benimseyen anlayışa kadın-yurttaş perspektifinden baktığımızda, herkes için güvenli bir yaşam için aslında ‘her günün yeniden

daha iyi inşasının' gerektiği görülür (Valdes, 2009, s. 22-26; Mishra, 2009, s. 37; Bradshaw and Linneker, 2009, s. 77; UNDRR, 2015, s. 10). Kadın-yurttaşın yaşadığı afet döngüsünün kırılabilmesi için eskiyi tekrar etmeyen, eşitlikçi, insan, eko-sistem, mutluluk ve bakım odaklı bir ekonomik modelin hayata geçmesi gerekmektedir. Bunun için büyüme odaklı ekonominin, 'her gün' kadın-yurttaş ve herkes için çok boyutlu ve çok katmanlı eşitsizlikleri ürettiğini ve güç ve servet dağılımı konusunda çözüm üretmekten öte sorunun kendisi olduğunu göstermek şarttır. Bu da, ancak büyüme gibi yeniden yapılandırmayı da teknik ve apolitik konular olarak tanımlamayı bırakıp etik ve politik birer sorun olarak tanımlamakla başarılabilir (Herring, 2006, s. 19; Demaria vd., 2013, s. 199; Akkan, 2022). Bütüncül olarak kalkınma, büyüme, teknolojik yenilik ve ilerleme, bakım, yurttaşlık, afet risk yönetimi ve yeniden yapılandırma gibi konuları yeniden politikleştirmemiz, demokratikleştirmemiz, cinsiyetlendirmemiz ve haklar ve yapabilirlikler temelli değerlendirmemizi gerekmektedir.

Mor Küçülme, bakım odaklı büyüme modeli olarak değerlendirilmesi gereken feminist bir sosyo-ekonomik tahayyül olarak yeni bir sosyal sözleşmenin çerçevesi olarak düşünülebilir (Sarı Karademir, 2022). Mor Küçülme; literatürde birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkan, ancak birbirini değerler, prensipler ve amaçlar açısından tamamlayan iki yaklaşımı beraber düşünmemizi önerir. Mor Küçülme; büyüme odaklı ekonomiye alternatif olarak bakım ve çevre odaklı ekonomik bir model öneren Küçülme (Kallis, Demaria ve D'Alisa 2020, s. 24; Victor, 2020, s. 163; Akbulut, 2020; Hickel 2022; Yeşilyurt Gündüz 2022a) ile kadınları bakım yükünden kurtarma odaklı büyüme modeli olan Mor Ekonomi (İlkkaracan, 2013; İlkkaracan, 2017; İlkkaracan, 2022) yaklaşımlarını sentezlemeyi hedeflemektedir. Her iki yaklaşım da bakımı politik ve ekonomik bir ideal olarak görmekte ve bakımı bir amaç olarak tanımlamakta; bakımın değerini ve bakım verenlerin statüsünü değiştirmeyi hedeflemektedir. Dahası, mevcut kapitalist ekonomik büyüme odaklı yaklaşımın çevre ve kadınlar üzerindeki etkisini görünür kılarak bakım odaklı ve çevreci bir ekonomik model önermektedir. Bu sebeplerle, kadın-yurttaşın bakım tuzağı döngüsünün kırıldığı bir dünyanın tasarlanması ve "yeni sosyal sözleşme" ile "ihtimam devleti" oluşturulması için bir temel oluşturabilir (The Care Collective, 2020; İlkkaracan 2022; Tronto 1993, s. 157).

Küçülme literatürünün de altını çizdiği üzere, büyüme anlatısı sorunsallaştırmadan, GSMH odaklı yaklaşımın herkese mutluluk ve refah getirmediğine dikkat çekmeden, devletin temel görevi olan bakımı, refahı ve mutluluğu sosyal ve bakım kurumlarıyla 'her gün' karşılamakta yetersiz kaldığını dile getirirken, başta kadınlar olmak üzere dışarıda bırakılmış tüm dezavantajlı grupların büyüme adıyla gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerden paylarına düşen kazancı almadığına işaret etmeden, hakların yapabilirliklere dönüştürülemediğini görmeden ve nihayetinde hem ekonominin hem de bakımın politik olduğunu hatırlatmadan kurulacak bir sistem; sadece eskisinin daha iyi bir versiyonu olarak kalacak, eşitsizlikleri yeniden üretmekten öte gidemeyecek, nihayetinde insan onuruna yaraşır bir yaşam hedefine ulaşmamıza yardımcı olmayacaktır. Bu yüzden, başta kadın-yurttaşlar olmak üzere herkes için yeni sosyal sözleşmenin esasları bu bağlamda ele alınmalıdır.

Hem çevreyi hem de bakım emeğini sömüren mevcut ekonomik model değiştirilmeden sürdürülebilir ve kapsayıcı iyilik halinden bahsetmemiz mümkün olmayacaktır. Bu sebeple hem çevrenin hem de kadın-yurttaşın üzerindeki bakım yükünü azaltarak eşitlikçi, çevreci ve hak temelli Mor Küçülme yaklaşımını kayda değer bir alternatif olarak değerlendirmek gerekir. Kadın-yurttaşın bakım yükünün azaltılması hane-içi bir mesele değil; aksine, kadın-yurttaşın devletle ve küresel ekonomik sistemle ekonomi politik meselesidir. Erkek-devletin ve erkek-piyasa sisteminin kadınların ücretli veya ücretsiz bakım emeğinden faydalanarak sağladığı büyümenin nimetlerinin kadın-yurttaşın haklarının teslim edileceği şekilde yeniden bölüştürülmesi ve devletlerin refah rejimlerinin dönüştürülmesi gerekmektedir.

Küçülmeciler'in (D'Alisa, Deriu ve Demaria, 2020, s. 106) bakım odaklı ekonomi tahayyülü, insanın bakıma muhtaçlığından ve bakımdan vazgeçmenin imkansızlığından hareket etmektedir. Küçülmeciler, bakım emeğinin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek yeniden dağıtılmasını zorunlu görmektedir. Büyüme odaklı ekonomik anlayışın 'üretkenlik' vurgusuna karşı 'yeniden üretim' ve bakım faaliyetlerinin önemini tekrar tekrar hatırlatmakta ve bakıma hak ettiği saygınlığın yeniden kazandırılması gerektiğini savunmaktadır. Küçülmeciler, hane içi emeğin yeniden cinsiyetler arası eşit dağılımının yanında kamusal bakım emeğinin sağlanmasına dair de devlet politikalarının değişmesi gerektiğini belirtmektedirler (Höpflinger, 2010; Studer, 2010; Ax, 2010). Yeniden yapılandırılması önerilen sektörler arasında eğitim, sağlık ve yaşlı bakımı gibi maliyeti çok yüksek olan kamusal bakım sektörlerinin önceliklendirilmesinin önemine ve bakım rejiminin kamusal hizmet olarak sunulmasının dönüştürücülüğüne dikkat çekerler.

Günümüzde "ekmeği erkeğin kazandığı" ve "bakım işlerini kadının yaptığı" varsayımlarıyla inşa edilen ve ılımlı ve zayıf kategorilerine göre daha yaygın olan güçlü "erkek ekmeğe kazananlı" refah rejimi modelinin yapılandığı sosyal politikaların, kadın-yurttaşın sadece aile üzerinden haklar tanınması sebebiyle kadını güçsüz kıldığı ortadır (Lewis 1992, s. 162-170; Yılmaz, 2013, s. 145). Bunun yerine, Alice Kessler-Harris'in (2023) kadın-erkek ayrımı olmaksızın, evde bakım işi de dahil olmak üzere herkesin kendi istediği işte çalıştığı, kendini ve ailesini geçindirebildiği, ayrımcılıkla karşılaşmadan iş piyasasına dahil olabildiği, eğitime ve mesleki kurslara erişebildiği, istihdama yönelik sosyal yardımlara, genel sağlık hizmetlerine, güvenli konuta, güvenli sokaklara ve toplu ulaşımına erişmeye hakkının olabildiği bir "ekonomik yurttaşlık" anlayışı, yeni refah rejiminin başlangıç noktası olabilir. Elbette, burada kadın "ekonomik yurttaş"ın istihdama katılımı konusunda politikalar geliştirilmesini ve bakımın kadın-yurttaşın güçlendirecek şekilde devlet, piyasa ve erkekler tarafından paylaşıldığı alternatif modellerin hayata geçirilmesini gerektirecektir (Jenson, 1997, s.186-187; Akkan, 2022; Akkan, 2010, s. 61).

Tam da bu noktada, kadınların bakım yükünden kurtulmaları için beş dönüştürücü önerisi olan Mor Ekonomi (İlkkaracan 2013; 2017; 2022) öne çıkmaktadır. Bu öneriler kadın-yurttaşın her günkü ve afetteki hak ihlallerinden kurtulması ve kadın yurttaşın haklarını yapabilirliklere dönüştürülmesi için gereklidir. Mor Ekonomi'nin kadınların güçlendirilmesi

için önerileri şunlardır: (i) Çocuklar, yaşlılar, engelliler ve hastalar için uygun maliyetli, erişilebilir ve kaliteli bakım hizmetleri sağlanması; (ii) İşgücü piyasasının, iş ve aile yaşamı dengesini sağlamak amacıyla kadınlar ve erkekler için eşit koşullar ve teşvikler içerecek şekilde düzenlenmesi; (iii) Ağırlıklı olarak kadınların sağladığı ücretsiz bakım işinin doğal kaynaklara bağlı olduğu ve bir dizi kapsamlı üretim faaliyeti gerektirdiği kırsal topluluklarda özel ihtiyaçları karşılamaya yönelik kamu politikalarının geliştirilmesi; (iv) Makroekonomik büyüme politikalarının ana hedefi olarak insana yaraşır istihdam yaratılmasının desteklenmesi; ve (v) Katılımcı saydam demokratik kurumlar ve etkin özyönetimle bu süreçlerin desteklenmesi (İlkaracan 2013; 2017; 2022). Kadın-yurttaşın haklarını yapabilirliklere dönüştürecek olan bu önerilerin gerçekleşmesi yeni sosyal sözleşme tahayyülü olarak önerilen Mor Küçülme'nin de tam merkezinde yer almaktadır (Sarı Karademir, 2022; Sarı Karademir, 2023).

Bakım odaklı planlı büyüme modeli olarak Mor Küçülme, afet öncesi kadınların güçlendirilmesini sağlayacağı için kadınların ve onlara bağlı diğer bireylerin zarar görürlüklerini azaltacaktır (Sarı Karademir 2022; 2023). Kadınların iş piyasasına katılması, hem hane başına düşen geliri artıracak hem de ülkenin kalkınmasına katkıda bulunacaktır. Bakım yükünün hane içinde ve devlet-vatandaş arasında yeniden dağıtılması sonucunda kadınların zarar görürlükleri azalacak, devletin bakım odaklı desteğiyle afet sonrası bakım yükümlülükleri altında ezilmeleri ve çifte afet yaşamaları engellenebilecektir. Böylelikle, kadın-yurttaşlar hem toplumsal kalkınmanın hem de yeniden yapılandırma sürecinin aktif ve güçlü aktörleri olacaklardır. Çevreye zarar veren büyümenin durduğu, kadınların güçlendirildiği ve devletin insan refahına ve mutluluğuna katkı sunan bakım sektörünü büyüttüğü Mor Ekonomi dünyasında, afet sonrası iyileşmenin de daha da hızlı olacağı öngörülebilir. Küçülmecilerin de dediği gibi, daha adil, insan odaklı, eşitlikçi ve dayanışmacı “başka bir dünya mümkün”dür (Degrowth.info). Bu başka dünyanın temeli de, kadın-yurttaşların haklarını yapabilirliklere dönüştürdüğü, ayırmıcılıklara karşı herkesi kapsayan, eşitlikçi ve çevreci bir “yeni sosyal sözleşme” olacaktır.

Sonuç Yerine

Kadının yurttaşlık haklarından yararlanabilmesi ve yoksulluk döngüsünü kırması bakım emeği yükünden kurtulmasına bağlıdır. Günümüzde her ne kadar kadınların çalışma hayatına katılma oranları artmış olsa da büyüme odaklı kapitalist ekonomik sistemde kadınların iş gücüne katıldıkları sektörlerle, işlerin niteliğine ve aldıkları ücretlere bakıldığında kadınların dezavantajlı gruplar arasında olduğu görülmektedir. Özellikle kalkınmakta olan ülkelerde, kadınlar büyüme odaklı ekonomilerin yükünü ücretsiz bakım emeğiyle omuzlarken kendileri yoksulluk kısıncında ve ‘eksik’ yurttaşlık haklarıyla yaşamlarını sürdürmektedir. Küresel eşitsizliklerden payını ‘yoksulların en yoksulu’ (UN Women, 2022) kategorisinde alan kadın-yurttaşın hakları, ‘her gün’, yüzyıllardır süregelen “biraderlik sözleşmesi”nin ataerkil normlarıyla ve işleyişiyle ihlal edilmektedir. Bu bağlamda, kadın-yurttaşın haklarını yapabilirliklere döndürmediği ‘her gün’ kadının zarar görürlüğünü artırmakta ve afeti kadınlar için döngüsel hale getirmektedir.

Afet yönetişimine toplumsal cinsiyet eksenli bakışın, kadınların zarar-görürüklerinin “her gün”de yatan temellerine ve hak ihlallerine odaklanmaksızın benimsenmesi eksik ve yetersiz olacaktır. Kadın yoksulluğu gibi afet yönetişimine de hak temelli bakılması bir zorunluluktur. Shrestha vd.’nin (2019, s. 209) de belirttiği gibi afet adaleti sadece kaynakların yeniden dağıtımından ibaret değildir. Afet adaleti, kimliklerin tanınmasına ve “katılım eşitliğine” dayanır. Katılım eşitliği; (i) gelir ve mülkiyet gibi malların, herkesin ekonomik bağımsızlığı ve özerkliği güvence altına alınacak şekilde yeniden dağıtılmasını, (ii) Kurumlarda, bilgi sistemlerinde ve hayatın her alanında herkes için eşit saygı ve tanınmayı, (iii) Herkesin katılımını teşvik eden, siyasi müzakere ve karar verme prosedürlerini, (iv) Herkesi içeren ve hiçbir grubu karar alma süreçlerinden dışlamayan kapsayıcı bir demokratikleşme anlayışını gerektirir (Shrestha vd. 2019, s. 209). Afet adaleti için kadınların kimliklerinin tanınmasına, bunun için de kadın-yurttaş bakım emeği yükünden kurtaracak, haklarını yapabilirliklere dönüştürecek yeni bir sosyal sözleşmeye ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak, bu çalışma, “nafile biraderlik sözleşmesi”nin (Berktaş 2021) tarihinin dolduğunu ve kadınların haklarını yapabilirliklere dönüştürecek ‘mor sözleşmenin’ zamanının çoktan geldiğini savunmaktadır. Çalışmada, kadın-yurttaşın bakım yükü tuzağından kurtulmasının, “her gün”den afete uzanan güçsüzleştirme döngüsünü de kıracağına işaret etmiştir. Transdisipliner bir yaklaşımla; yurttaşlık, bakım, büyüme, kalkınma, küçülme, yapabilirlikler yaklaşımı, afet adaleti, afet risk yönetişimi ve yeniden yapılandırma yazınlarını kadın-yurttaşın iyiliğini ve güçlendirilmesini odağa alarak alternatif bir ekonomi politik tahayyül önermiştir. Bu açıdan, çevre, kadın ve bakım odaklı bir ekonomik tahayyül olarak Mor Küçülme, Küçülme ve Mor Ekonomi yaklaşımlarının sentezlenmesini önermenin yanı sıra bu yaklaşımın afet yönetişimine uygulanması gerektiğini öne sürerek afet ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına da alternatif bir yaklaşım getirmiştir. Son olarak, bakım odaklı, çevreci, insanın ve türlerin iyiliğini ve dirliğini önceleyen, bütüncül ekonomi politik araştırma gündemine sahip, feminist ittifaklar arayışında olan Küçülme literatürüne, bir şimdi-düşü olarak Mor Sözleşme ve Mor Küçülme’yi sunmuştur.

Teşekkür

Bu yazı, 6 Şubat’ta meydana gelen depremde yaşamını yitirenlere, o günden bu yana afet sarmalında yaşamlarını devam ettirmeye çalışanlara, özellikle kadınlara ve çocuklara, her gün süren yurttaşlık mücadelesinde dayanışma ruhunu diri tutanlara, mücadele umudu verenlere, öğrencilerime, kızıma ve iyiyi, güzeli ve doğruyu bilimle ve sevgiyle arayan ve başka bir dünya kuracağımıza inanan her daim öğrenci meslektaşlarıma ithaf olunur. Yazar, *Reflektif Dergisi* editoryal ekibine ve iki kör hakeme emekleri ve katkıları için teşekkürlerini sunar.

Kaynakça

- Ahmad, A. (2018). Conceptualizing disasters from a gender perspective. O'Mathúna, D. P., Dranseika, V., ve Gordijn, B. (der.), *Disasters: Core Concepts and Ethical Theories* (s. 105-117) içinde. Springer Nature.
- Akbulut, B. (2020), Devlet. G. D'alisa, F. Demaria ve G. Kallis (der.) *Küçülme Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı* (s. 84-92) içinde. Metis Yayınevi.
- Akgöz, G., ve Balta, E., (2015), Kapitalizmin krizine toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmak: Analitik bir çerçeve önerisi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 22, 1-16.
- Akkan, B. (2010). Sosyal hak talebi olarak bakım ihtiyacı (care need as a demand for social rights). Uyan Semerci, P. (der.), *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk* (s. 57-70) içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akkan, B. (2022). Politik bir kavram olarak bakım ve ihtimam toplumu. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 529-541.
- Alkire, S. (2007). The missing dimensions of poverty data: Introduction to the special issue. *Oxford Development Studies*, 35(4), 347-359.
- Altınay, A. G. (2013). *Vatan Millet Kadımlar*. İletişim Yayınları.
- Ariyabandu, M. M. (2009). Sex, gender and gender relations in disasters. Enarson, E., ve Chakrabarti, P. D. (der.), *Women, Gender and Disaster: Global Issues and Initiatives* (5-17) içinde. SAGE Publications.
- Ariyabandu, M. M. and D. Foenseka. (2006). Do disasters discriminate?. D. Nivaran (der.), *South Asia Network for Disaster Mitigation: Tackling the Tides and Tremors, South Asia Disaster Report 2005* (s. 23-40) içinde. Islamabad.
- Atatanır, H., ve Karataş, K. (2019). Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım. *İnsan ve İnsan*, 6 (21), 453-475.
- Belet, N. (2023). Fark yaratanlar: Canan Güllü. *İktisat ve Toplum*, 149, 93-97.
- Berktaş, F. (2021). *Düşünme Etiği*. Metis Yayınları.
- Benedek, W. (2014). *İnsan Haklarını Anlamak-İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*. Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayını.
- Bradshaw, S., ve B. Linneker. (2009). Gender perspectives on disaster reconstruction in Nicaragua: Reconstructing roles and relations. E. Enarson ve P.D. Chakrabarti (der.), *Women, Gender and Disaster: Global Issues and Initiatives* (75-88) içinde. SAGE Publications.
- Bradshaw, Sarah. (2014). Engendering development and disasters. *Disasters* 39 (1), 54-75.
- Cannon, T. (2002). Gender and climate hazards in Bangladesh. *Gender and Development* 10 (2), 45-50.
- D'Alisa, G., Deriu, M ve Demaria, F. (2020), Bakım. G. D'alisa, F. Demaria ve G. Kallis (der.) *Küçülme Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı* (s. 104-108) içinde. Metis Yayınevi.
- Elias, J., ve Rai, S. M. (2019). Feminist everyday political economy: Space, time, and violence. *Review of International Studies*, 45 (2), 201-220.
- Folbre, N. (2006). Measuring care: Gender, empowerment, and the care economy. *Journal of Human Development*, 7(2), 183-199.
- Goetz, A. M. (1992). Gender and administration. *ids Bulletin*, 23(4), 6-17.
- Hickel, J. (2021). *Çoğu Zarar Azı Karar*. Metis Yayınları.

- Horton, L. (2012). After the earthquake: Gender inequality and transformation in post-disaster Haiti. *Gender and Development* 20 (2), 295-308.
- İlkkaracan, I. (2019). Economic and political gender gaps and the rise of populism. *Journal of International Affairs*, 72 (2), 191-208.
- İlkkaracan, I., (2013), The purple economy: A call for a new economic order beyond the green. U. Röhr and C. van Heemstra (der.), *Sustainable Economy and Green Growth: Who Cares* (s. 32-37) içinde. LIFE e.V. and German Federal Ministry for the Environment.
- İlkkaracan, İ. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitlikçi sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için mor ekonomi. *İktisat ve Toplum*, 146: 7-24.
- Kallis, G., Demaria, F. ve D'Alisa, G. (2020), Küçülme. G. D'alisa, F. Demaria ve G. Kallis (der.), *Küçülme Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı* (s. 12-17) içinde. Metis Yayınevi.
- Kav, G. (2020). *Yaşamın Kadınlar: Türkiye'de Kadın Cinayetleri Gerçeği ve Çözüm Yolları*. Doğan Egmont Yayıncılık.
- Kessler-Harris, Alice (2003), In pursuit of economic citizenship. *Social Politics*, 10 (2), 157-175.
- Lewis, J. (1992). Gender and the development of welfare regimes. *Journal of European Social Policy*, 2 (3), 159-173.
- Lister, R. (1990). Women, economic dependency and citizenship. *Journal of Social Policy*, 19 (4), 445-467.
- Lister, R. (2012). Citizenship and gender. E. Amenta, K. Nash, ve A. Scott (der). *The Wiley-Blackwell Companion to Political Sociology* (s. 372-382) içinde. Blackwell Publishing.
- MacDonald, R. (2005). How women were affected by the tsunami: a perspective from Oxfam. *PLoS Medicine* 2 (6), 474-475.
- Mishra, P. (2009). Let's share the stage: Involving men in gender equality and disaster risk reduction. Enarson, E., ve Chakrabarti, P. D. (der.), *Women, Gender and Disaster: Global Issues and Initiatives* (s. 129-139) içinde. SAGE Publications.
- Okay, N. ve İlkkaracan, İ. (2018). Toplumsal cinsiyete duyarlı afet risk yönetimi. *Dirençlilik Dergisi* 2 (1), 1-12.
- Reinsch, Simone. (2009). 'A part of me had left': Learning from women farmers in Canada about disaster stress. Enarson, E. ve Chakrabarti, P. D. (der.), *Women, Gender and Disaster: Global Issues and Initiatives* (s. 152-164) içinde. SAGE Publications.
- Sahin, S. B. (2022). Combatting violence against women in Turkey: structural obstacles. *Contemporary Politics*, 28 (2), 204-224.
- Sarı Karademir, B. (2022). Mor küçülme: Mor ekonomi ve küçülme perspektifiyle bakım krizi. *İktisat ve Toplum* 146, 31-51.
- Sarı Karademir, B. (2022). Afet sarmalında kadınlar: Bakım emeği yükü ve afet yönetimi için mor küçülme. *İktisat ve Toplum* 149, 23- 46.
- Sen, A. (2000). *Development as Freedom*. Borzoi Books Inc.
- Sen, Amartya. (1995). Gender inequality and theories of justice. M. C. Nussbaum ve J. Glover, *Women, Culture and Development: A Study of Human Capabilities* (s. 259-273) içinde. Clarendon Press.

- Shafik, M. (2021). What We Owe Each Other. In *What We Owe Each Other*. Princeton University Press.
- Shrestha, K. K., Bhattarai, B., Ojha, H. R., ve Bajracharya, A. (2019). Disaster justice in Nepal's earthquake recovery. *International Journal of Disaster Risk Reduction* 33, 207-216.
- Ten Have, H. (2018). Disasters, vulnerability and human rights. D. P. O'Mathúna, V. Dranseika, ve B. Gordijn (der.), *Disasters: Core Concepts and Ethical Theories* (s. 157-174) içinde, Springer Nature.
- The Care Collective. (2020). *The Care Manifesto*. Verso Books.
- Uyan Semerci, P. (2010). Dev ve çüce aynı yolda: Yoksulluk ve pozitif özgürlükler. P. Uyan Semerci, (der.), *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk* (s. 1-20) içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünür, E. (2021). Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Doğal afetlerde cinsiyete dayalı zarar görülebilirlik farkı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13(2), 351-381.
- Valdes, H. M., E. Enarson ve D. Chakrabarti PG. (2009). A gender perspective on disaster risk reduction. E. Enarson ve P.D. Chakrabarti (der.), *Women, Gender and Disaster: Global Issues and Initiatives* (s. 18-28) içinde. SAGE Publications.
- Walby, S. (1994). Is citizenship gendered?. *Sociology*, 28 (2), 379-395.
- Yeşilyurt Gündüz, Z. (2022a). Eşit bakım emeğine doğru mor ve haklı bir talep: Kreş hakkı. *İktisat ve Toplum*, 146, 52-62.
- Yılmaz, B. (2015). Kadınların Sosyal Vatandaşlığı ve Bakım Emeğine Yönelik Tartışmalar. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (12), 139-154.
- Yuval-Davis, N. (1999). The Multi-layered Citizen. *International Feminist Journal of Politics*, 1(1), 119-136.

Online Kaynaklar

- Bayık, Ş. (2023). 'Mor Tır' Adıyaman'a vardı: Kadınları Dayanışmaya Bekliyoruz. Duvar. Erişim adresi <https://www.gazeteduvar.com.tr/mor-tir-adiyamana-vardi-kadinlari-dayanismaya-bekliyoruz-haber-1605464>
- Degrowth.info (2020) <https://www.degrowth.info/en/degrowth>, 25.11.2020
- Eşik Platformu (2023). *6 Şubat 2023 Depremleri Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısından Geleceğe Notlar*. Erişim adresi https://esik.org.tr/s/2547/i/ESIK_DepremRaporu_TCE_BakisAcisindan_GelecegeNotlar.pdf
- İlkkaracan, İ., (2017), Mor Ekonomi Sürdürülebilir Kentler Yolunda Kadınların Eşit Ekonomik Katılımı İçin Bir Strateji, TESEV Bilgi Notu. 20.11.2022 Erişim adresi https://www.tesev.org.tr/wpcontent/uploads/rapor_SKD.2017.Politika.Notu_.Mor_.Ekonomi.Ipek_Ilkkaracan.pdf
- ILO. (2020). ILO Brief: The Covid 19 Response: Getting Gender Equality Right for A Better Future For Women at Work. Erişim adresi https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_744685.pdf, 25.11.2020
- International Labour Organization, (2022), World Employment and Social Outlook: Trends 2022, Geneva. Erişim adresi <https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/trends2022/lang--en/index.htm>, 25.11.2020

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2023 Nisan Raporu (2023). Erişim adresi <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/veriler/3055/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-plattformu-nisan-2023-raporu>

UNISDR [UNDRR]. (2015). Disaster Risk Reduction and Resilience in the 2030 Agenda for Sustainable Development. Erişim adresi

https://www.preventionweb.net/files/46052_disasterriskreductioninthe2030agend.pdf.

UN Women. (2022). Poverty Deepens For Women. Erişim adresi <https://data.unwomen.org/features/poverty-deepens-women-and-girls-according-latest-projections>

Yeşilyurt Gündüz, Z. (2022), Yeni Şeyler Söylemek Lazım: Ekonomik Büyüme Fetişine Karşı Küçülmek İyidir!. Erişim adresi <https://iktisatvetoplum.com/yeni-seyler-soylemek-lazim-ekonomik-b>